

В. І. Кравець,
аспірант кафедри фінансів,
Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ

БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ

V. Kravets,
post-graduate student of the Department of Finance,
Kyiv National University of Trade and Economics, Kyiv

BUDGET POLICY OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE COUNTRY

У статті розкрито сутність інституту бюджетного регулювання, який має ґрунтуватися на сукупності форм, засобів, механізмів формування та реалізації завдань бюджетної політики, що визначають умови взаємовідносин учасників бюджетного процесу. Обґрунтовано, що бюджетна політика є одним із вагомих інструментів забезпечення структурного реформування основних напрямів та сфер діяльності суспільства, посилення конкурентоздатності галузей економіки, підвищення стандартів та якості життя населення. Показано, що питання дієвості бюджетної політики набувають особливого значення в умовах трансформації економіки, визначення ефективних механізмів економічного розвитку країни; в умовах трансформації економіки бюджетна політика має реалізувати адаптаційно-регуляторний потенціал для виходу на траєкторію економічного зростання. Визначено, що підходи до визначення пріоритетних напрямів бюджетної політики повинні розроблятися із врахуванням циклічності розвитку економіки, стійкості бюджетної системи, що сприятиме забезпеченню досягнення показників соціально-економічного розвитку країни; розвиток суспільства зумовлює необхідність відповідних інституційних змін у взаємовідносинах між учасниками бюджетного процесу та підвищення ефективності бюджетної політики у системі державного регулювання економіки.

The article reveals the essence of the institution of budgetary regulation, which should be based on a combination of forms, means, mechanisms of formation and implementation of budget policy tasks, which determine the conditions of the relationship between the participants in the budget process. It is substantiated that fiscal policy is one of the most important tools for ensuring structural reform of the main directions and areas of the society, enhancing the competitiveness of the economic sectors, raising standards and quality of life of the population. It is shown that the issues of the effectiveness of fiscal policy are of particular importance in the context of the transformation of the economy, the definition of effective mechanisms of economic development of the country; in the context of the transformation of the economy, fiscal policy has to implement the adaptive-regulatory potential to enter the path of economic growth. It is determined that approaches to the definition of the priority directions of the budget policy should be developed taking into account the cyclical nature of the development of the economy and the stability of the budget system, which will contribute to the achievement of indicators of socio-economic development of the country; the development of society necessitates the corresponding institutional changes in the relations between the participants in the budget process and the increase of the efficiency of the budget policy in the system of state regulation of the economy.

Ключові слова: бюджет, бюджетна система, доходи бюджету, видатки бюджету, дефіцит бюджету, бюджетне планування, бюджетне регулювання, бюджетний механізм, бюджетна політика, соціально-економічного розвитку країни.

Key words: budget, budget system, budget revenues, budget expenditures, budget deficit, budgetary planning, budgetary regulation, budgetary mechanism, budget policy, socio-economic development of the country.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Виважена бюджетна політика є ваговою умовою соціально-економічного розвитку країни, здійснення результативних економічних перетворень. Доцільним є посилення інституційних засад системи державного фінансового регулювання, результативності бюджетної системи, ефективності планування та використання видатків бюджету. Розробка та реалізація державної фінансової політики має ґрунтуватись на обґрунтованих поло-

женнях, що сприятиме збалансованості фінансової системи та дієвості фінансового регулювання розвитку суспільства. Проте впродовж останніх років бюджетна політика держави не у достатній мірі забезпечувала інноваційний розвиток економіки, соціальне забезпечення населення. Виходячи із зазначеного актуальним є питання визначення відповідних інституційних засад подальшого розвитку системи бюджетного регулювання з врахуванням макроекономічної динаміки.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Серед вагомих наукових досліджень зарубіжних вчених у сфері формування бюджетної політики можна назвати праці А. Вагнера, Дж. Кейнса [2], П. Самуельсона, Дж. Стігліца [9]. Питання подальшого розвитку системи бюджетного регулювання досліджуються у працях вітчизняних вчених: О. Василика, І. Запатріної [1], А. Максюті [5], І. Лук'яненко [3], В. Федосова [6], І. Чугунова [4; 7—8], С.І. Юрія [6] та інших.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є розкриття сутності та визначення напрямів підвищення дієвості бюджетної політики у системі соціально-економічного розвитку країни.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Бюджетна політика є одним із вагомих інструментів забезпечення структурного реформування основних напрямів та сфер діяльності суспільства, посилення конкурентоздатності галузей економіки, підвищення стандартів та якості життя населення. Питання дієвості бюджетної політики набувають особливого значення в умовах трансформації економіки, визначення ефективних механізмів економічного розвитку країни. Виходячи із необхідності завдань, які стоять перед державою та суспільством на етапі економічних перетворень, важливим є розробка дієвої бюджетної політики та відповідно стратегії бюджетного регулювання. Довгострокова бюджетна стратегія виступає одним із інструментів бюджетної політики та визначається завданнями модернізації соціально-економічної системи країни. Одним з важливих напрямів сучасної бюджетної політики є формування сприятливого макроекономічного середовища, здійснення послідовних та ефективних заходів у бюджетній сфері, забезпечення стабільності державних фінансів, високих темпів економічного зростання на основі проведення модернізації економіки держави та підвищення її конкурентоспроможності, формування бюджету з чіткими фіскальними та видатковими орієнтирами. Необхідність у забезпеченні стійкого соціально-економічного розвитку країни та адміністративно-територіальних одиниць потребує переоцінки сформованих поглядів і підходів до використання різних форм і методів бюджетного регулювання. Формування ефективного механізму бюджетного регулювання дозволить збалансувати бюджетну систему та сприятиме розвитку фінансових, перерозподільчих відносин, вирівнюванню соціально-економічних диспропорцій.

Запровадження дієвих бюджетних механізмів у системі інституційного середовища суспільства потребує вирішення питань задекларованих державою соціальних зобов'язань; нерівномірності темпів соціально-економічного розвитку регіонів; недостатнього обсягу дохідної частини місцевих бюджетів; достатньо високого рівню дотаційності місцевих бюджетів. Бюджетне регулювання є вагомою економічною категорією, яка має фінансову, управлінську, інституційну основу. Як фінансова категорія бюджетне регулювання — це сукупність грошових відносин з приводу перерозподілу національного доходу і частини національного багатства з метою задоволення економічних інтересів суспільства. Як управлінська категорія бюджетне регулювання відображає взаємозв'язки між суб'єктами бюджетного

регулювання при виконанні функцій управління з метою підвищення результативності і ефективності бюджетних видатків. Інституційна категорія бюджетне регулювання є сукупністю інститутів, що еволюціонують в часі, зберігаючи свою суть і модифікуючи форми прояву. Внутрішній взаємозв'язок функціональних і управлінських складових фінансового механізму бюджетного регулювання є важливою умовою його дієвості. Функціональна структура бюджетного регулювання представлена механізмами бюджетного регулювання доходів, видатків, міжбюджетних відносин. Структурними елементами функціональної структури механізму бюджетного регулювання є фінансові методи і фінансові важелі, нормативно-правове та інформаційне забезпечення. Управлінську структуру механізму бюджетного регулювання, пов'язану з формуванням і використанням бюджетних ресурсів, можна розглядати в розрізі елементів управління фінансами: бюджетне планування і прогнозування; фінансовий контроль.

Призначення бюджетної політики є продуктом еволюції ролі та значення функцій держави в суспільно-економічному розвитку. Бюджетне регулювання є вагомою складовою бюджетної політики, залежним від показників макроекономіки, та має адаптувати відповідні механізми, інструменти і важелі з метою ефективного впливу на соціально-економічні процеси. В умовах трансформації економіки бюджетна політика має реалізувати адаптаційно-регуляторний потенціал для виходу на траєкторію економічного зростання. Інституційний підхід передбачає розгляд бюджетного регулювання як динамічної системи, що постійно вдосконалюється та адаптується до основних завдань соціально-економічного розвитку. У процесі бюджетного планування і прогнозування визначаються обсяги фінансових ресурсів, напрями їх використання та перерозподілу через бюджетну систему. Управління в процесі бюджетного регулювання є комплексом заходів, що розробляються на основі аналізу фінансової ситуації, яка складається, у бюджетній сфері і спрямованих на реалізацію прийнятої бюджетної політики. Фінансовий контроль у бюджетній сфері спрямований на перевірку формування бюджетних доходів, цільового, ефективного і результативного використання видатків бюджету. Бюджетне регулювання соціально-економічного розвитку суспільства є сукупністю фінансових методів, фінансових важелів, щодо формування та використання бюджетних коштів, регулювання міжбюджетних відносин спрямованих на досягнення фінансово-економічної збалансованості, результативності економічних перетворень та забезпечення соціально-економічного розвитку суспільства [5].

При визначенні напрямів розвитку бюджетної системи вагомим є розробка механізму формування доходів бюджету, управління фінансами у бюджетній сфері, використання фінансово-бюджетних інструментів регулювання економічних і соціальних процесів. Підходи до визначення пріоритетних напрямів бюджетної політики повинні розроблятися із врахуванням циклічності розвитку економіки, стійкості бюджетної системи, що сприятиме забезпеченню досягнення показників соціально-економічного розвитку країни. Держава має виходити з необхідності забезпечення фінансової та соціальної стабільності. Передбачуваність бюджетної політики є ключовим фактором загальної макроекономічної стійкості. З метою комплексного вирішення завдань, що стоять перед державою у бюджетній сфері

важливим є розуміння сутності бюджетної політики та змісту її механізму реалізації. Вагомим є здійснення поглибленого аналізу тенденцій розвитку бюджетного процесу та його впливу на економічний розвиток держави. Одним з найважливіших напрямів розвитку бюджетної політики в сучасних умовах є формування сприятливого макроекономічного середовища, здійснення послідовних та ефективних заходів у податково-бюджетній сфері, забезпечення стабільності державних фінансів, достатньо високих темпів економічного зростання на основі проведення модернізації економіки держави та підвищення її конкурентоспроможності. Бюджетна політика в умовах економічних перетворень має спрямовуватись на відновлення та стабілізацію, проведення структурних змін в бюджетній сфері та реальному секторі економіки, забезпечення макроекономічної стабільності, стійкості бюджетної системи.

Інститут бюджетного регулювання має ґрунтуватися на сукупності форм, засобів, механізмів формування та реалізації завдань бюджетної політики, які визначають умови взаємовідносин учасників бюджетного процесу. Бюджетна політика держави як динамічна система, що розвивається у залежності від соціально-економічних потреб суспільства має задіяти з урахуванням зарубіжного досвіду відповідні регуляторні механізми. Функціональне призначення бюджетної політики є продуктом еволюції ролі та значення держави в суспільно-економічному розвитку, у залежності від показників економіки мають коригуватись цілі і завдання бюджетної політики, механізми, інструменти і важелі для їх досягнення з метою ефективного впливу на соціально-економічні процеси. В умовах рецесії бюджетна політика має реалізовувати адаптаційно-регуляторний потенціал з метою виходу на поступове економічне зростання. При цьому бюджетна політика як вагомий інструмент системи державного регулювання економіки має спиратися на довгострокову програму економічного і соціального розвитку країни [4].

Основною метою бюджетної політики є забезпечення довгострокової збалансованості бюджетної системи, яка передбачає формування стабільної податкової бази на основі створення сприятливих умов для розвитку економіки, своєчасного та достатнього рівня фінансування основних напрямів розвитку соціально-економічної сфери, формування ефективного механізму міжбюджетного регулювання. Виходячи із світового досвіду бюджетна рівновага досягається при збалансованому, бюджеті, який має впливати на темпи економічного зростання, рівень добробуту населення. Рівень дієвості бюджетної політики впливає як одночасно, так і з лагами у часі на темпи економічного розвитку, а також на інтегрований показник запасу стійкості бюджетної системи, який визначається сукупністю вагомих бюджетних показників, що характеризують стан бюджетної системи. Важливим є запровадження відповідної методології розрахунку на певному інтервалі часу показника запасу стійкості бюджетної системи, який повинен враховувати, передусім, показники питомої ваги дебіторської та кредиторської заборгованості зведеного, державного та місцевих бюджетів до загальної суми видаткової частини відповідного бюджету, аналогічний показник заборгованості по соціальних виплатах, податкове навантаження на економіку, рівень виконання дохідної та видаткової частин бюджету, рівень фінансування дефіциту бюджету, питому

вагу державного боргу у валовому внутрішньому продукті. Формування обсягу та структури доходів і видатків бюджету є важливою складовою бюджетного регулювання для забезпечення розвитку суспільства. Бюджетні видатки на забезпечення виконання державою своїх функцій мають відповідати якості надання державних послуг суспільству. Оптимізація видатків на державне управління є одним із важливих завдань підвищення результативності використання бюджетних коштів. Бюджетна політика, яка реалізується через систему бюджетних механізмів, повинна забезпечувати ефективний вплив на соціально-економічні процеси. Розвиток суспільства зумовлює необхідність відповідних інституційних змін у взаємовідносинах між учасниками бюджетного процесу та підвищення ефективності бюджетної політики у системі державного регулювання економіки.

Бюджетна політика є вагомим важелем впливу на процеси соціально-економічного розвитку країни. Виступаючи складовою основних напрямів економічної політики, що визначаються державою, бюджетна політика спрямована на оптимізацію формування бюджетних доходів і використання державних фінансових ресурсів, управління показниками дефіциту бюджету та державного боргу, узгодження загальнодержавних і місцевих інтересів у сфері міжбюджетних відносин, підвищення ефективності державних інвестицій в економіку, забезпечення соціальної справедливості при перерозподілі національного доходу.

Згідно із управлінським підходом бюджетна політика розглядається як теоретично-обґрунтована система заходів планування, регулювання і контролю бюджетної системи з питань фінансових відносин зі сторони відповідних державних інституцій у процесі створення та використання централізованих грошових фондів країни. Бюджетна політика формується передбачає визначення цілей і завдань у галузі фінансів, розробку механізму формування доходів бюджету, управління фінансами у бюджетній сфері, використання фінансово-бюджетних інструментів регулювання економічних і соціальних процесів. Як один з основних інструментів реалізації економічної політики країни, бюджетна політика значною мірою визначає місце та роль держави у регулюванні економічних процесів та забезпеченні макроекономічного зростання. Дії держави по визначенню ключових завдань та кількісних показників формування дохідної та видаткової складових бюджету, управління дефіцитом бюджету та державним боргом формують сутність бюджетної політики.

Бюджетна політика розглядається як процес формування та витрачання державою фінансових ресурсів з метою виконання відповідних функцій. Однією з найважливіших функцій держави є забезпечення стійкості, динамічності і збалансованості економічного зростання із врахуванням основних пріоритетів сталого розвитку. В умовах економічної рецесії доцільним є збільшення регулюючої функції держави. У кожному суспільстві формується відповідна система державного регулювання, яка базується на певних складових, зокрема загальних підходах до розвитку економічного механізму, історичних традиціях управління, домінуючій теорії економічної політики і практики її застосування, соціокультурних цінностях, підходах до ролі держави в досягненні суспільного добробуту. Вибір тієї чи іншої моделі ре-

гулювання економікою обґрунтовується рівнем соціально-економічного розвитку країни, враховуючи циклічність економічних процесів. У періоди економічних криз та на перехідних етапах економічних реформ спостерігається посилення державного регулювання. При досягненні конкурентоспроможності та стабільності економічної системи починається поступовий перехід до ліберальної моделі розвитку. Для періодів функціонування регулюючої моделі розвитку притаманні вищий рівень стабільності і більш високі темпи економічного зростання. Бюджетне регулювання розглядається як макроекономічний регулятор відтворювальних процесів, спрямований на реалізацію стратегічних пріоритетів соціально-економічного розвитку держави. Завдяки використанню сукупності бюджетних інструментів впливу на процес формування та виконання бюджету, регулювання видатками бюджету дозволяє досягати необхідних макроекономічних пропорцій та показників економічного зростання, сприяти розвитку економіки і соціальним перетворенням. Завдяки виваженій та обґрунтованій бюджетній політиці держава може відігравати активну роль у регулюванні економічних процесів, забезпеченні соціального захисту громадян [7].

Важливим є необхідність розуміння ефективності бюджетної політики в розрізі напрямів її дії із встановленням відповідних критеріїв оцінки, зокрема це показники виконання планових показників доходів бюджету та видаткових зобов'язань, співвідношення зростання доходів та видатків бюджету, розміри та динаміка змін дефіциту бюджету та державного боргу країни, росту валового внутрішнього продукту, рівень внутрішнього споживання та рівень безробіття, збільшення фонду оплати праці працівників. Застосування макроекономічних показників у якості критеріїв ефективності є виправданим виходячи із взаємовпливу бюджетної політики та загального стану економіки. Держава формує необхідні для свого функціонування ресурси, що становлять значну частину валового внутрішнього продукту. Одним з вагомих видів ресурсів держави є фінансові, тому державні фінанси та, зокрема, бюджет країни є основним компонентом національної економіки. Питання формування дохідної частини бюджету усіх рівнів є достатньо важливим у процесі розробки і реалізації фінансово-бюджетної політики. Доходи бюджету складають не лише фінансову основу для виконання покладених на державу функцій, вони виступають засобом перерозподілу фінансових ресурсів у суспільстві на користь тих чи інших груп населення, галузей та територій і тому є одним із найважливіших елементів системи фінансового і, в цілому державного регулювання соціально-економічного розвитку. Доходи бюджету необхідно розглядати передусім як фактор, що впливає на сукупне споживання через вплив на рівень дохідності соціальних груп і видів економічної діяльності. Доходи бюджету певним чином визначають напрями використання накопичень, що утворюються у процесі економічної діяльності, регулюють попит, структуру обсягів виробленої продукції та кінцевого споживання. З метою активізації впливу бюджетної політики на соціально-економічний розвиток суспільства потрібно вживати заходи, спрямовані на підвищення рівня збалансованості й прозорості бюджету, ефективності витрачання бюджетних коштів, удосконалення міжбю-

джетних відносин, забезпечення якісного виконання бюджетів усіх рівнів, здійснення дієвого фінансового контролю [5].

У дохідній частині бюджетна політика визначає динаміку зростання доходів, пропорцію між різними їх видами тощо. Податкова політика є важливою частиною бюджетної політики, оскільки саме податки є основною складовою доходів бюджету, прямо та опосередковано здійснюють вплив на суспільний розвиток. Складові частини бюджету тісно взаємопов'язані: чим менше коштів у вигляді податків, обов'язкових платежів тощо вилучаються державою із реального сектору економіки, тим активніше стимулюється у суспільстві підприємницька діяльність, розвиток виробничої сфери. Разом з тим, зменшення перерозподілу фінансових ресурсів через державний бюджет не повинно негативним чином впливати на інші функції бюджету, зокрема таку вагому, як соціальна. У соціумі будь-якої країни до податкової системи пред'являється низка загальноприйнятих вимог, зокрема справедливості оподаткування як безумовності обкладення податками незалежно від рівня доходів, сплата членами суспільства зі схожим рівнем доходів однакових розмірів податків, прогресивна шкала оподаткування. Ефективність функціонування податкової системи вимагає при формуванні планової суми доходів бюджету досягнення якомога меншого негативного впливу на економіку країни; прийнятні рівень видатків на адміністрування податкової системи та ступінь дотримання у суспільстві відповідного законодавства по сплаті податків. Податкова система має бути прозорою, що передбачає простоту механізмів сплати податків, дотримання необхідних зобов'язань платниками [8].

Бюджетні видатки є важливим напрямом дій державної політики у сфері бюджету на забезпечення розвитку економічних та соціальних процесів. Через видатки бюджету здійснюється вплив на формування величини фондів споживання та нагромадження, на необхідні зміни структури галузей економіки та відповідно виробництва, на рівень підтримки та розвиток соціальних стандартів. Бюджетна політика визначає і регулює темпи зростання видатків, їх структуру та обсяги, як загалом, так і по окремих напрямам, бюджетним програмам. Вагомим є визначення пріоритетів, а також ступінь забезпечення фінансування програм суспільного розвитку. Бюджетні видатки використовуються для міжгалузевого і територіального перерозподілу фінансових ресурсів з метою раціонального розміщення виробничих структур, сприяння економічному розвитку в регіонах і державі в цілому. Використання видатків бюджету як інструменту державного регулювання економічного розвитку застосовувалось ще із часів світової економічної кризи тридцятих років минулого століття, яка довела, що ринкові механізми не забезпечують саморегулювання економіки. Зазначений період та після Другої світової війни викликав необхідність відмовитись у багатьох країнах від класичної ліберальної доктрини у фінансовій політиці. Держава повинна була виконувати функції стабілізатора фінансово-економічної політики, регулювати економічні процеси. У низки розвинутих країн посилюється вплив видатків бюджету на економіку, у тому числі через постійне зростання їх обсягів.

Соціально-економічна модель, яка реалізується в державі, визначає обсяг та структуру видатків бюджету.

За умови обґрунтованості структури відповідно до функцій держави та макроекономічної ситуації видатки бюджету здатні відігравати активну роль у досягненні завдань суспільного розвитку. Функціональна структура бюджетних видатків суттєво впливає на ефективність бюджету. Зміна складових структури у процесі формування видатків, напрямів та механізмів використання коштів може мати різні наслідки для економічної системи, соціального розвитку, зокрема, скорочення видатків на субсидування окремих сегментів економіки може впливати на ціноутворення, сприяти більш раціональному розподілу ресурсів. Коригування бюджетних видатків на соціальні трансферти, зокрема через впровадження механізмів адресної допомоги може з однієї сторони посилити дієвість та результативність таких видатків, з іншої — в цілому скоротити їх обсяги в системі головного розпорядника бюджетних коштів, надати можливість вивільнені ресурси направити на забезпечення інших нагальних потреб, розширити перелік суспільних послуг, фінансувати видатки розвитку. Отже, вибір оптимальних обсягів та напрямів спрямування фінансових ресурсів є одним із ключових завдань в процесі формування видаткової складової бюджету.

У розвинутих країнах світу бюджетні видатки мають тенденцію до зростання, що позитивно впливає на темпи росту промислового виробництва. Ще у дев'ятнадцятому столітті зазначена закономірність відмічена німецьким економістом Адольфом Вагнером. Вчений зазначав, що темпи зростання державних видатків у розвинутих країнах випереджають темпи зростання промислового виробництва і сформулював "закон зростаючої державної активності" — бюджетні видатки в країнах, де розвивається економіка, повинні зростати швидше, ніж обсяги виробництва. Вказане спричинено низкою чинників, зокрема: соціально-політичні, оскільки еволюційний розвиток держави та громадянського суспільства потребують суттєвого розширення соціальних функцій держави, зокрема різних видів соціального страхування, пенсійного, медичного забезпечення, освітніх програм, інших видів допомоги; економічні — держава зацікавлена у стимулюванні розвитку науково-технічного прогресу, збільшує асигнування в науку, інвестиційні проекти, підтримує різні галузі економіки; історичні — щорічні накопичення зобов'язань держави, наприклад, по обслуговуванню державного боргу.

Політика у сфері бюджету в країнах ЄС нині знаходиться у стані трансформації — пошуку нових, більш дієвих інструментів підвищення конкурентоспроможності економіки в умовах скорочення відповідних витрат, необхідності реформування систем оподаткування, трудового та пенсійного законодавства, соціального захисту, медичного забезпечення. Бюджетна політика має двохступінчасту структуру: загальна європейська бюджетна політика, від якої залежить планування як загального бюджету ЄС так і національні бюджети країн. Формування бюджетної політики в кожній із європейських країн-членів знаходиться під достатнім впливом загального бюджету, це стосується і країн-донорів, і країн-реципієнтів та особливості соціально-економічної моделі, що реалізується в державі. Низка країн має достатньо схожі цілі у формуванні та реалізації моделі соціально-економічного розвитку, які полягають у забезпеченні

Таблиця 1. Динаміка бюджетних видатків країн Єврозони, відсоток до ВВП

	1997-2001	2002-2006	2007-2011	2012-2016
Німеччина	47,5	46,8	45,9	45,3
Франція	52,8	53,0	55,1	54,5
Великобританія	39,3	42,7	48,7	48,3
Італія	48,1	47,6	49,8	49,2
Данія	55,2	53,3	55,2	54,6
Швеція	57,5	54,1	52,3	51,5
Середній показник	50,1	49,6	51,2	50,6

рівноправності громадян щодо доступу до освіти, медичних послуг, пенсійного забезпечення, соціального захисту найменш захищених верств населення. Інструментами реалізації такої моделі розвитку виступають зокрема безоплатні соціальні послуги, цільова соціальна політика, соціальне забезпечення, що надаються за рахунок бюджетних коштів. Достатньо високі соціальні стандарти та відповідні зобов'язання безпосередньо впливають на частку ВВП, що перерозподіляється через бюджет країни. Нині у бюджетах більшості розвинутих країн зосереджено близько половини всього національного валового внутрішнього продукту, все більше фінансових ресурсів розподіляється саме через бюджет та соціальні фонди. У країнах ЄС зберігаються тенденції до достатньо високого рівня державних видатків (табл. 1).

За період 1997—2016 років середній показник питомої ваги видатків у ВВП основних країн ЄС становила 50,4 відсотка, у тому числі за період 1997—2006 років — 49,9 відсотка, 2007—2016 років — 50,9 відсотка. В умовах виходу країн із фінансово-економічної рецесії загальний бюджет ЄС розглядається як спільний інструмент досягнення цілей, визначених прийнятою Лісабонською стратегією розвитку Європи до 2020 року.

Визначення обсягів видатків в кожній країні здійснюється в межах загальних економічних принципів, виходячи з цілей бюджетної політики та особливостей внутрішнього середовища. Факторами, які визначають обсяги державних видатків є такі: історичні тенденції в проведенні бюджетної політики, структура та стан розвитку економіки країни, рівень державних фінансових можливостей, ставлення країни до перерозподілу доходів, трансфертна політика, процедури прийняття бюджетних рішень, нагальність вирішення соціальних проблем, уявлення в соціумі, що є суспільним благом, і відповідно, на які потреби необхідно спрямовувати кошти бюджету. За рахунок видатків бюджету держава з метою недопущення істотних відмінностей між групами населення з низькими та високими станом матеріального забезпечення, зниження рівня бідності здійснює допомогу малозабезпеченим верствам населення, досягаючи тим самим суспільних принципів справедливості. Завдяки прогресивному оподаткуванню, з одного боку, та надання трансфертів населенню, з іншого — можна зменшити нерівність та диференціацію доходів членів суспільства. Рівень бюджетних видатків на забезпечення виконання державою своїх функцій має відповідати якості надання державних послуг суспільству. Оптимізація видатків на державне управління є одним із важливих завдань підвищення результативності використання бюджетних коштів.

За нинішніх умов соціально-економічного розвитку для України набуває особливої вагомості необхідність переосмислення ролі бюджетної політики та підвищення її ефективності. Вагомою основою здійснення ефектив-

ної бюджетної політики є визначення її основних напрямів, спираючись на національні пріоритети стратегії економічного і соціального розвитку країни, засади грошово-кредитної політики та зовнішньоекономічної діяльності. За таких обставин будуть створені умови для виконання державою своїх функцій, підтримки фінансової стабільності в країні та досягнення економічного зростання. Посилення якісного рівня вітчизняної бюджетної політики з врахуванням відповідного світового досвіду сприятиме дієвим інституційним перетворенням суспільного розвитку.

ВИСНОВКИ

Як суспільно-економічна категорія бюджетна політика має певну структуру, яка охоплює суб'єкт, об'єкт і взаємозв'язки між ними, відповідний набір методів та інструментів регулювання згідно з визначеними у суспільстві цілями та завданнями. До структурних елементів бюджетної політики також належать: розроблення науково обгрунтованої концепції розвитку бюджету, яка формується на основі вивчення потреб сучасного стану суспільного розвитку, тенденцій соціально-економічного розвитку та стратегічних пріоритетів держави; визначення основних напрямів формування та використання бюджетних ресурсів на перспективу і поточний період; здійснення заходів, спрямованих на досягнення поставлених цілей. Призначення бюджетної політики є продуктом еволюції ролі та значення функцій держави в суспільно-економічному розвитку. Бюджетне регулювання є невід'ємним елементом бюджетної політики, залежним від показників макроекономіки, та має адаптувати відповідні механізми, інструменти і важелі з метою ефективного впливу на соціально-економічні процеси. В умовах трансформації економіки бюджетна політика має реалізувати адаптаційно-регуляторний потенціал для виходу на траєкторію економічного зростання.

Із метою розробки та реалізації збалансованого бюджетного регулювання протягом певного часового інтервалу бюджетна політика повинна визначатися, з одного боку, з урахуванням циклічності економічного розвитку, з іншого — стану державних фінансів і запасу стійкості бюджетної системи, суттєве зменшення якої може призвести до ускладнення проведення ефективного бюджетного регулювання для позитивного впливу на економічне зростання. Система бюджетного регулювання як одна з основних складових системи державного регулювання економіки є сукупністю функціональних фінансово-бюджетних та економічних елементів, зокрема, дохідна частина бюджету, видаткова частина бюджету, дефіцит (профіцит) бюджету, державний борг, податкове регулювання, міжбюджетні відносини, економічні процеси країни, зовнішнє економічне середовище та взаємозв'язки між ними. Бюджетна політика забезпечення та регулювання пріоритетів подальшого розвитку суспільства повинна враховувати відповідну переорієнтацію економіки на переважно ендогенні чинники економічного зростання з огляду на євроінтеграційні процеси. При цьому бюджет як вагомий елемент системи державного регулювання економіки має спиратися на довгострокову програму економічного й соціального розвитку країни. Основні напрями бюджетної політики мають формуватися із чітким виділенням пріоритетів, на засадах комплексного підходу з урахуванням виявлених проблем та ана-

лізу внутрішніх і зовнішніх факторів, які визначають процеси розвитку суспільства.

Література:

1. Запатріна ІВ. Бюджетне регулювання економічного зростання: автореф. дисертації на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук / І.В. Запатріна; Науково-дослідний фінансовий інститут Міністерства фінансів України. — К.: НДФІ, 2008. — 37 с.
2. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег / Кейнс Дж.М.; пер. с англ. — М.: Гелиос, 2012. — 352 с.
3. Лук'яненко І.Г. Бюджетно-податкова політика України: нові виклики: монографія / І. Лук'яненко, М. Сидорович. — К.: НаУКМА, 2014. — 229 с.
4. Павелко А.В., Чугунов І.Я. Бюджетна політика економічного розвитку / А.В. Павелко, І.Я. Чугунов // Вісник КНТЕУ. — 2015. — № 2. — С. 64—73.
5. Максютя А.А. Бюджетна стратегія як інструмент економічного зростання / А.А. Максютя // Економічний часопис-XXI. — 2013. — № 5—6 (1). — С. 34—37.
6. Теорія фінансів / За ред. В.М. Федосова, С.І. Юрія. — К.: Центр учбової літератури, 2010. — 576 с.
7. Чугунов І.Я. Бюджетна політика в умовах економічних перетворень / І.Я. Чугунов, В.Д. Макогон // Економічний часопис-XXI. — 2016. — № 3—4 (2). С. 66—69.
8. Чугунов І.Я. Фінансова політика України в умовах глобалізації економіки / І.Я. Чугунов, М.Д. Пасічний // Вісник КНТЕУ. — 2016. — № 5. — С. 5—18.
9. Stiglitz J. Stability with Growth: Macroeconomics, Liberalization and Development / J. Stiglitz, J. A. Ocampo, S. Spiegel, et.al. Oxford: Oxford University Press, 2006. — 352 p.

References:

1. Zapatrina, I.V. (2008), "Budgetary regulation of economic growth", Ph.D. Thesis, Economy, NDFI, Kyiv, Ukraine.
  2. Kejns, Dzh.M. (2012), Obshhaja teoriya zanjatosti, procenta i deneg [The general theory of employment, interest and money], Gelios, Moscow, Russia.
  3. Luk'ianenko, I.H. (2014), Biudzhetno-podatкова polityka Ukrainy: novi vyklyky [Budget and Tax Policy of Ukraine: New Challenges], NaUKMA, Kyiv, Ukraine.
  4. Pavelko, A.V. and Chuhunov, I.Ya. (2015), "Budget policy of economic development", Visnyk KNTEU, vol. 2, pp. 64—73.
  5. Maksyiuta, A.A. (2013), "Budget strategy as an instrument of economic growth", Ekonomichnyj chasopys-XXI, vol. 5—6 (1), pp. 34—37.
  6. Fedosov, V.M. and Yurii, S.I. (2010), Teoriia finansiv [Theory of Finance], Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.
  7. Chuhunov, I.Ya. (2016), "Budget policy in the context of economic transformation", Ekonomichnyj chasopys-XXI, vol. 3—4 (2), pp. 66—69.
  8. Chuhunov, I.Ya. (2016), "The financial policy of Ukraine in the conditions of globalization of the economy", Visnyk KNTEU, vol. 5, pp. 5—18.
  9. Stiglitz J. Stability with Growth: Macroeconomics, Liberalization and Development / J. Stiglitz, J. A. Ocampo, S. Spiegel, et.al. Oxford: Oxford University Press, 2006, 352 p.
- Стаття надійшла до редакції 19.07.2018 р.*